

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ. STATYI. ARTICLES

ԴԱՎԻԹ ԱՆՀԱՂԹԸ ԼԵԶՎԱԲԱՆ

Բանասիր. գիտ. դոկտոր Լ. Գ. ԲՐՈՒՏՅԱՆ

Մեր գիտական ժառանգության կարևոր մաս հանդիսացող Դավիթ Անհաղթի աշխատություններում լեզվին առնչվող մեկնաբանությունները չափազանց կարևոր են և այսօր, որից և բխում է մեծ մտածողի գործերին կրկին ու կրկին անդրադառնալու անհրաժեշտությունը:

Նախ անդրադառնանք մեծ մտածողի *բառին* առնչվող հայացքներին: Նշենք, որ Դավիթը իր «Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը» աշխատության մեջ խոսում է յոթ «ձայն-հնչումների» մասին¹ դրանց մեջ տարբերակելով իմաստազուրկ և իմաստավոր ձայն-հնչումները: Որպես իմաստազուրկ բառի օրինակ նա բերում է «եղջերվաքաղ» բառը: Իմաստավոր ձայն-հնչումները նա բաժանում է մասնավորի և ընդհանուրի: Անհաղթը տարբերակում է նաև հոդավոր (հոդաբաշխ) (օրինակ՝ մարդկային խոսքը) և անհոդ (ոչ հոդաբաշխ) (օրինակ՝ անասունի արծակած ձայնը կամ անշունչ առարկայի ձայնը) ձայն-հնչումներ: Տարբերակում է նաև նշանական և աննշանական հնչումներ: Որպես հոդավոր և նշանական բառերի օրինակներ բերվում են «արծիվ» և «եղջերու» բառերը: Որպես հոդավոր և աննշանականի օրինակներ՝ «ծիակապիկ» և «եղջերվաքաղ» բառերը, քանի որ ոչինչ չեն նշանակում: Որպես անհոդ և նշանականի օրինակ բերվում է շան հաչոցը, իսկ քարի կամ փայտի հնչումը լուսաբանում են անհոդը և աննշանականը: Դավթի խոսքերով՝ «հոդավոր և նշանական ձայնը լինում է երկակի՝ ընդհանուր կամ մասնավոր: Մասնավոր, ինչպես *Սոկրատը* (այստեղ ու այսուհետև ընդգծումներն իմն են – Լ. Բ.), ընդհանուր, որպես *մարդը, ձին, արծիվը...* Հոդավոր, նշանական և ընդհանուր ձայները նույնպես երկակի են լինում՝ էական [եղուտ] և ոչ էական [մակեղուտ]»²:

Դավիթ Անհաղթը կարևոր է համարում նաև բառերի *ճիշտ կիրառության հարցը*: Բառերի ճիշտ կիրառությունների, նրանց իմաստների ճշգրտման ու տարբերակման հետ կապված՝ նա խոսում է «սեռ» հասկացության նշանակությունների, մասնավորապես նշանակությունների բացահայտման, տարբերակման, սահմանման և քանակի մասին: Դավթի կարծիքով՝ պետք է պարզել, թե «քանի» նշանակություն ունի սեռը...

¹ «Ձայն» բազմիմաստ բառը պետք է հասկանալ նախ և առաջ որպես «բառ»: Տե՛ս այդ առնչությամբ Գ. Ա. Բրուտյանի ծանոթագրությունները «Դավիթ Անհաղթի ուսմունքը տրամաբանության մասին» գրքում, Ե., 1980, էջ 159-160:

² Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը, Երկեր, Ե., 1980, էջ 133, 168, 173:

նշանակություններից որի՞ մասին է խոսքը... նկարագրե՞լ, թե՞ սահմանել այն նշանակությունը, որի մասին է խոսքը»:³ Նա փաստորեն «սեռ» բառի օրինակով, որում առանձնացնում է երեք նշանակություն, խոսում է բազմիմաստ և մենիմաստ բառերի տարբերակման մասին: Որպես բազմիմաստ բառի օրինակ Դավիթը բերում է «անհրաժեշտ» բառը՝ ասելով, որ այն ունի վեց նշանակություն⁴:

Մեծ մտածողի ուշադրությունից չի վրիպել նաև բազմիմաստության հետ սերտորեն կապված *համանունության* երևույթը: Դավիթը կարևորություն է տալիս դրան, քանզի «համանունությունը մոլորությունների և կասկածների մայրն է»⁵: Համանունության մասին, հատկապես «սեռ» հասկացության առնչությամբ, Անհաղթը խոսում է «Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը» գործում⁶:

Դավիթը արժարժում է և *հականիշության* երևույթը: Այսպես, վերլուծելով «Ամեն մարդ քայլում է» և «Ոչ մի մարդ չի քայլում» հակառակ իմաստ ունեցող դատողությունները՝ նա խոսում է «ամեն» և «ոչ մի» բառերի մասին որպես հականիշների («իրար հակառակ են»)⁷:

Անհաղթը անդրադառնում է նաև *հոմանիշության* հարցերին: Նա մասնավորապես չափազանց հետաքրքրական դիտարկումներ է անում «կիսէշ» և «ջորի» բառերի վերաբերյալ: Ահա թե ինչ է նա գրում. «...նույն պատճառով, որից ելնելով ոմանք, բանաստեղծին հետևելով, ասում են *կիսէշ*, որովհետև Հոմերոսը, *կիսէշ* ասելով, վատին նախադասում է, որովհետև անունների միացման ժամանակ ավելի վատը հաղթում է ավելի լավին, որովհետև ավելի վատը լավն է դուրս գալիս, որովհետև կիսէշ ենք անվանում ջորուն, օգտագործելով ավելի վատի անվանումը, և նրան չենք կոչում կիսաձի»⁸: Այստեղ, ըստ էության, խոսքը ոչ միայն անվանման գործընթացի մասին է, որն ինքնին շատ հետաքրքիր է, այլև դրա հետ կապված՝ միևնույն հասկացության համար տարբեր իմաստային նրբերանգներ արտահայտող բառերի զուգահեռ գործածության մասին:

Դավիթ Անհաղթն ուսումնասիրում է նաև այնպիսի բարդ ու չափազանց կարևոր խնդիրներ, ինչպիսին են *անունը*, *սահմանումը* և *նկարագրությունը*, որոնք զուտ փիլիսոփայական խնդիրներ չեն, այլ առնչվում են նաև վերլուծության լեզվաբանական մակարդակին, և որոնք արդիական են առ այսօր: Դավիթը վերլուծում է այնպիսի կարևորագույն հարց, ինչպիսին է անվան (անվանման) և իրի հարաբերակցության

³ Նույն տեղում, էջեր 162, 164, 165:

⁴ Տե՛ս նույն տեղերում, էջ 146-147:

⁵ Նույն տեղում, էջ 162:

⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 166:

⁷ Տե՛ս *Դավիթ Անհաղթ*, Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը, Երկեր, Ե., 1980, էջ 294:

⁸ *Դավիթ Անհաղթ*, Փիլիսոփայության սահմանումները, Երկեր, Ե., 1980, էջ 54:

հարցը: Նշենք, որ սույն խնդիրը լեզվափոխությունների ամենախրթին հարցերից է նաև այսօր: Այդ կապակցությամբ նա գրում է հետևյալը. «Կան իրեր, որոնք ունեն առարկայական գոյություն, բայց չունեն անվանում, ինչպես, օրինակ, այն էակները, որ ապրում են [ծովի] խորքում, որովհետև խորքում գտնվողները գոյություն ունեն, բայց անվանում չեն ստացել այն պատճառով, որ մենք հնարավորություն չունենք նրանց տեսնելու: Բայց կան նաև այնպիսի բաներ, որոնք անվանում ունեն, բայց առարկայական գոյություն չունեն, ինչպես, օրինակ, արալեզր և եղջերվաքաղը, որոնց անունը տալիս ենք, սակայն որոնք իրականում չկան: Բայց կան նաև այնպիսի բաներ, որոնք և՛ անվանում ունեն, և՛ առարկայական գոյություն, ինչպես մարդը և արվեստը, որովհետև մարդը և արվեստը անվանում էլ ունեն, առարկայական գոյություն էլ»⁹: Անհրաժեշտ է նշել, որ Դավիթն արդարացիորեն անունը հանգեցնում է ստուգաբանությանը, ինչպես, օրինակ, «փոխություն» բառի առնչությամբ¹⁰:

Ինչ վերաբերում է «սահմանում» հասկացությանը, որը կենտրոնականն է «Փոխությունների սահմանումները» աշխատության մեջ, ապա Դավիթը կանոնավոր սահմանումը հետևյալ կերպ է բնորոշում. Սահմանման մեջ բառերն ու իրերը հակադարձ հարաբերության մեջ են գտնվում. որքան «սահմանման մեջ մեծանում է բառերի թիվը, փոքրանում են [սահմանելի] իրերը»¹¹: Եվ չնայած անվան և սահմանման միջև կա մեծ ընդհանրություն, դրանք միևնույն ժամանակ տարբերվում են իրարից: Նշված երկու հասկացությունների տարբերությունը և դրանց փոխհարաբերությունը, ըստ մտածողի, հետևյալն է. «Այն, ինչ սահմանումն անում է շատ բառերի օգնությամբ, անունն անում է մեկ բառի միջոցով. այդ պատճառով էլ նրանք հակասահմանվում են»¹²: Նկարագրությունները, Դավթի խոսքերով, «ոչ թե ենթակա իրի բնությունն են բացահայտում, այլ այդ բնության որոշ կողմերը և նրան վերաբերող պատահական հատկանիշները»¹³:

Հարկ է նշել, որ Դավիթ Անհաղթի կողմից բառիմաստների վերհանումն ու ճշգրտումը հիմնված է *համալրեքստային վերլուծության* վրա: Ուշագրավ են այդ առումով Դավթի՝ արիստոտելյան սիլլոգիզմների վերլուծությունները¹⁴: Դրանք համալրեքստային են. կատարված են տեքստի բառ առ բառ վերլուծությամբ՝ դրանց բազմապիսի կապերի ու իմաստների վերհանման եղանակով, որը տեքստի ճշգրիտ մեկնության

⁹ Նույն տեղում, էջ 49:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 64:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 55:

¹² Նույն տեղում, էջ 49:

Անվան և սահմանման Դավթի մեկնաբանության մասին տե՛ս Գ.Ա. Բրույյան, նշվ. աշխ., էջ 47:

¹³ Դավիթ Անհաղթ, Փոխությունների սահմանումները, էջ 50:

¹⁴ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը, էջ 282-284:

հնարավորություն է տալիս: Այդ իմաստով Դավիթ Անհաղթի տեքստերի հերմենևտիկական վերլուծությունները մեկնության արվեստի փայլուն նմուշներ են:

Մեծ մտածողը դիտարկում է նաև *քերականական կարգերի*, մասնավորապես թվի և հոլովների հարցը: Հոլովների մասին նա գրում է. «Նա ճիշտ վարվեց, դնելով՝ *ի՛նչն է [քննության] առարկան* հայցական հոլովով, իսկ *ո՛ւմ գործն է այն* սեռական հոլովով»¹⁵: Գոյականի թվի առնչությամբ էլ նա, օրինակ, խոսում է «բան» բառի՝ հատուկ նպատակներով հոգնակիով, այլ ոչ թե եզակիով կիրառելու մասին¹⁶:

Անհաղթը արծարծում է նաև *խոսքի մասերի* հարցը՝ նշելով, որ «քերականները խմբավորել են բոլոր բառերը ութ մասերի մեջ...»¹⁷: Նա խոսում է նաև Արիստոտելի տարբեր աշխատություններում խոսքի մասերի, մասնավորապես անվան և բայի քննության մասին¹⁸: Խոսքի մասերի բուն վերլուծության հետ կապված՝ առանձնապես ուշագրավ են Դավթի հայացքները բայի և շաղկապի մասին:

Ինչ վերաբերում է բային, ապա «Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը» գործում նա բայը բնորոշում է որպես ստորոգյալը արտահայտող խոսքի մաս¹⁹: Դավիթը անդրադառնում է նաև բայի եղանակին: Այսպես, արիստոտելյան «բաներ հաստատելիս» արտահայտությունը քննելիս նա վերլուծում է «հաստատելիս» բառը՝ նշելով. «Իսկ որ նա ասաց *հաստատելիս*, ապա այդ արված է այլ ասույթներից տարբերելու համար, ինչպես, օրինակ, ըղձականից, հրամայականից և հակադրվածից, որովհետև նրանցից և ոչ մեկում ենթական հանդես չի գալիս որպես հաստատապես հայտնի բան»²⁰:

Առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում շաղկապների վերլուծությունը Դավիթ Անհաղթի աշխատություններում: Դավթի քննության ոլորտն ընդգրկում է «կոնյունկցիա», «տրոհում» և «ժխտում» շաղկապները: Նախ նշենք, որ նա շաղկապները դիտարկում է որպես տրամաբանական-քերականական միասնություն: Նման մոտեցումը, որը ենթադրում է քերականական ու տրամաբանական շաղկապների փոխհարաբերության ուսումնասիրություն, մեր կարծիքով, դրանց հետազոտման ամենաարդյունավետ միջոցն է: Այս տեսակետից քննարկելով Դավթի աշխատություններում «և» շաղկապի վերլուծությունը՝ կարելի է նկատել, որ նա տարբերակում է քերականական և տրամաբանական «և» շաղկապ-

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 268:

¹⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 280-281:

¹⁷ *Դավիթ Անհաղթ*, Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը, էջ 132:

¹⁸ Տե՛ս *Դավիթ Անհաղթ*, Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը, էջ 267:

¹⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 275:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 280:

ները, որոնք երբեմն չեն համընկնում իրենց գործառությամբ²¹ : Պետք է նշել, որ շաղկապների վերաբերյալ Դավիթ Անհաղթի գաղափարները չեն հնացել, մինչև այժմ էլ իրենց արտացոլումն են գտնում ժամանակակից հետազոտողների աշխատություններում: Շատ հարցերում, մասնավորապես դատողությունների բովանդակային վերլուծության առումով, Դավիթը կանխատեսել է շաղկապների արդի ուսումնասիրության ուղղությունը: Վերջապես, Դավիթ Անհաղթի՝ որպես լեզվաբանի հսկայական նշանակությունն այն է, որ նա գիտակցեց շաղկապների կարևորությունը տեքստի ստեղծման և մեկնաբանման գործում, մի գաղափար, որ մեր ժամանակների վերջին տասնամյակներում ավելի ու ավելի լայն տարածում է ստանում՝ կապված տեքստի լեզվաբանության հետ:

Դավիթը զբաղվել է նաև *տերմինաստեղծ* գործունեությամբ և զգալի ներդրում ունի հայերեն տրամաբանական-փիլիսոփայական տերմինաբանության մշակման և զարգացման մեջ: Այսպես, «սիլլոգիզմ» հասկացությունը նեղ իմաստով և լայն իմաստով, ինչպես նաև մտահանգման այլ տեսակներից տարբերակելու համար նա առաջարկում և կիրառում է «հավաքաբանություն» տերմինը²² : Այդ առնչությամբ Գ. Ա. Բրուտյանը գրում է. «Ըստ էության «հավաքաբանությունը» Դավիթ Անհաղթի մեկնաբանմամբ ընդգրկում է ոչ միայն սիլլոգիզմը, այլև մտահանգման մյուս տեսակները ևս: Եվ եթե «հավաքաբանության» փոխարեն օգտագործում ենք «սիլլոգիզմ», ապա այն պատճառով, որ ավանդական տրամաբանության մեջ «սիլլոգիզմը» ևս հաճախ կիրառվել է լայն, վերը նշված իմաստով»²³ : Ուշագրավ է, որ Դավթի աշխատություններում կարելի է հանդիպել միևնույն հասկացությունն արտահայտող մի քանի տերմինների, ինչպես, օրինակ, «հավաքաբանություն» բառի հետ զուգահեռաբար օգտագործվող «հավաքում», «բաղիավաքում», «շարաբանություն» և այլ տերմիններ: Այլ կերպ ասած՝ Դավթի աշխատությունները ուսումնասիրելիս կարելի է հետևել տերմինների ստեղծման գործընթացին, ինչպես նաև այս կամ այն հասկացությանը առավելագույնս համապատասխանող, ավելի ստույգ տերմինի ընտրությանը:

Անհաղթի ուշադրության կենտրոնում են գտնվում նաև *շարադրանքի ոճի* և *լեզվամտածողության* հարցերը, որոնք ներառում են ոչ միայն բառապաշարի կիրառման ու շարադասության, այլև ստեղծագործության կառուցվածքի հարցերը: Այսպես, խոսելով ստեղծագործությունների կեղծ կամ իսկական լինելու մասին՝ նա գրում է. «Բայց ստեղծագործությունները

²¹ Դավիթ Անհաղթ, Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը, էջ 147: Փիլիսոփայության սահմանումները, էջ 92: Տե՛ս նաև Գ.Ա. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջեր 94-95, Լ. Գ. Брутян, Лингвистический анализ языковых выражений конъюнкции, Ереван, 1983, էջ 109-111:

²² Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը, էջ 282-284:

²³ Գ.Ա. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջ 114:

տարբերվում և ճանաչվում են՝ կեղծ են, թե հարազատ, ըստ նյութի և ըստ ձևի: Ըստ նյութի՝ նշանակում է ըստ կառուցվածքի և ըստ բառապաշարի, որովհետև [խոսքի] կառուցվածքը և բառապաշարը հանդես են գալիս որպես նյութ ամեն մի ստեղծագործության [կառուցման] համար: Իսկ ըստ ձևի՝ նշանակում է ըստ [այս կամ այն հեղինակի] մտածելակերպի»²⁴:

Դավիթը իրավացիորեն նշում է երկարաբանությունների թերությունը, դրանց հետևանքով առաջացած անպարզությունը, որը խանգարում է բովանդակության ընկալմանը: Որպես օրինակ նա բերում է հռոմեացի անվանի փիլիսոփա և բժշկագետ Գալենի գրվածքները, «որոնք թեև վայելչագեղ ոճով են գրված, բայց շատախոսության պատճառով նրանց մեջ անպարզություն է առաջանում»²⁵:

Անհաղթը արդարացիորեն կարևորում է ամբողջական գործի կառուցվածքը. նա խոսում է գլուխների բաժանման, շարադրման հերթականության մասին, քանզի դա ոչ միայն հեշտացնում է երկի ընկալումը, այլ նաև ճիշտ պատկերացում է տալիս դրա մասին²⁶: Դավիթը ուշագրավ դիտարկումներ է անում նաև արիստոտելյան սահմանման մեջ կիրառված միևնույն բառի կրկնության հնարքի մասին: Նա գրում է. «... երբ մենք ասում ենք արվեստների արվեստ՝ դրանով իսկ փիլիսոփայությունը նմանեցնում ենք թագավորի»²⁷: Խոսքը, ըստ էության, կրկնապատկման ոճական հնարքի, այսինքն՝ բառերի կրկնության միջոցով իմաստի սաստկացման մասին է:

Դավիթը խոսում է նաև փոխաբերությունների և համեմատությունների, լեզվում դրանց դերի մասին²⁸: Նշենք, որ իր իսկ՝ մեծ մտածողի խոսքը առատ է համեմատություններով, համաբանություններով, փոխաբերություններով:

Դավիթ Անհաղթի աշխատություններում մեծ տեղ է զբաղեցնում *լեզվի* և *մտածողության*, մասնավորապես լեզվական և տրամաբանական կարգերի փոխհարաբերության հիմնահարցը: Եվ իրոք, երբ «Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը» աշխատության մեջ Դավիթը գրում է, որ «ապացուցումը լինում է երկու տեսակ, որովհետև մի դեպքում նկատի ունեն այն բնությունը, որն առկա է հենց իրենց իսկ իրերի մեջ... իսկ ապացուցման մյուս տեսակը գտնվում է *սահմանումների* մեջ, այսինքն՝ միայն մեր դատողությունների և *հայտարարությունների* մեջ, օրինակ, երկու հաստատական ասույթներից ավելի հաստատական է այն, որն ավելի ճոխ է: Սա գտնվում է միայն *մեր խոսքում*, իսկ նա՝ նաև *իրա-*

²⁴ Դավիթ Անհաղթ, Պորփյուրի «Ներածության» վերլուծությունը, էջ 131:

²⁵ Նույն տեղում, էջ 148:

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 131:

²⁷ Դավիթ Անհաղթ, Փիլիսոփայության սահմանումները, էջ 88:

²⁸ Այդ մասին տե՛ս Գ.Ա. Բրույյան, նշվ. աշխ., էջ 38:

կանության մեջ»²⁹, նա, ըստ էության, խոսում է մտածողության և լեզվի սերտ կապի մասին՝ միևնույն ժամանակ տարանջատելով դրանք:

Ուշագրավ է, որ Դավիթ Անհաղթը այլ գիտությունների շարքում առանձնացնում է նաև քերականությունը: Նա նույնիսկ տալիս է մարդու՝ որպես քերականի սահմանումը, որը, ճիշտ է, անկատար է, սակայն խոսում է Դավթի՝ քերականությանը մեծ նշանակություն տալու մասին. «...Մարդը կենդանի է բանական, մահկանացու, մտածելու և գիտության ընդունակ, քերական»³⁰: Պետք է նշել սակայն, որ քերականությունը այլ գիտություններից առանձնացնելով և խոսելով նրա դերի մասին՝ Անհաղթը այն դիտարկում է մյուս գիտությունների համակարգում: Նա մասնավորապես խոսում է մի կողմից՝ քերականության և փիլիսոփայության, մյուս կողմից՝ քերականության և այլ գիտությունների փոխհարաբերության մասին: Դավիթը արդարացիորեն ավելի կարևոր, ճանաչողական, պատճառները վերհանող և մեթոդաբանական դեր է հատկացնում փիլիսոփայությանը՝ այդ իմաստով այն հակադրելով մասնավոր գիտություններին, այդ թվում՝ քերականությանը: Միևնույն ժամանակ նա խոսում է քերականության՝ փիլիսոփայությունից կախված լինելու մասին³¹:

Ահա այսպիսին են ընդհանուր գծերով Անհաղթի հայացքները լեզվի մասին: Հարկ է ավելացնել, որ դրանց վերաբերյալ արժեքավոր դիտարկումներ են կատարել Ռ. Թոմսոնը և Ժ. Պ. Մահեն³²: Իսկ վերջում նշենք, որ Դավիթ Անհաղթի լեզվաբանական հայացքների ուսումնասիրությունը դեռևս ունի խորագնիին հետազոտության կարիք:

Л.Г. Брутян, Давид Анахт – лингвист. В статье рассматриваются лингвистические взгляды Давида Анахта. В частности, анализируются вопросы взаимоотношения языка и мышления, грамматики, синонимии, антонимии, терминологии, стилистики и некоторые другие в трудах великого средневекового мыслителя.

Lilit Brutian, David the Invincible, the Linguist. – In the paper, the linguistic views of David the Invincible are considered. In particular, the problems of interrelation of language and thought, of grammar, synonymy, antonymy, terminology, stylistics and some others in the works of the great medieval thinker are analysed.

²⁹ Դավիթ Անհաղթ, Արիստոտելի «Անալիտիկայի» մեկնությունը, էջ 264:

³⁰ Դավիթ Անհաղթ, Փիլիսոփայության սահմանումները, էջ 60:

³¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջք 64, 88, 89:

³² Տե՛ս Р. Томсон, Замечания об армянском тексте “Определений философии”, “Философия Давида Непобедимого”, Ереван, 1984, էջ 237-243: Ж. П. Майе, Современный философ и божественное в “Определениях философии” Давида Непобедимого, էջ 227-236; Տե՛ս նույն տեղում: